

(ה)משטרה היהודית

(Jüdischer Ordnungsdienst). כינוי מקובל בפי היהודים ל"שירות הסדר היהודי" שהוקם בפקודת הגרמנים ביישובים מסויימים בשטחים שכבשו. זמן קצר יחסית אחרי הקמתם נצטוו היודנטים במזרח-אירופה לארגן מ"י, על פי-רוב לקראת כליאתם של היהודים בגטאות. בניגוד ליודנטים, שבאופן רשמי קמו לפי הוראות הגרמנים אך לעיתים קרובות היו בהם יסודות של התארגנות עצמית, קמה מ"י אך ורק בהוראת הגרמנים. בחיי הקהילה היהודיים לא היה תקדים לקיומה של מ"י ולא ניתן אפוא להצביע על יוזמה יהודית עצמית כלשהי ליסוד המה".

הגרמנים הנחו את היודנטים בדבר סוג האנשים שיש לגייס למשטרה, ובכלל זה דרשו שהמועמדים למה"י יהיו בעלי בריאות תקינה, ניסיון צבאי והשכלה תיכונית או גבוהה. ואולם, לא תמיד נשתמרו הקריטריונים הללו. באופן פורמלי היתה המה"י אחת ממחלקות היודנט, אך כבר בזמן ארגונה רווחו ביודנטים רבים חששות לגבי אופייה הציבורי ותיפקודה, בהעריכם שהגרמנים יפקחו עליה במישרין ויפעילו להגשמת מדיניותם. בהכירם בסכנה ההיא השתדלו יודנטים רבים להבטיח דרכי פיקוח משלהם על המשטרה ולקבוע נורמות להתנהגות, וניסו לגייס צעירים אמינים מבחינה ציבורית. ואכן, בראשיתה היו בפיקוד המה"י ובשורותיה אנשים שסברו כי במסגרתה יוכלו לשרת את קהילתם. עם זאת היו גם מניעים אחרים למצטרפים למשטרה, כגון הרצון להימצא במסגרת מוגנת, המעניקה חסינות מחטיפות לעבודות כפייה, המבטיחה חופש תנועה רב יותר והיוצרת אפשרויות להשגת מזון. בדיקת עברם של יותר מ-100 מפקדי המה"י בגנרלגוברנמן מלמדת, שלא עלה בידי היודנטים להבטיח את אופיה הציבורי של המשטרה: כ-70% מן המשרתים בה לא היו מעורים כלל בחיים הפוליטיים והקהילתיים לפני המלחמה. כ-20% מהם היו פליטים, שלא מבני המקום, ורק כ-10% נמנו עם פעילי הציבור לפני המלחמה. במקרים רבים דאגו הגרמנים בעצמם לכך, שכבר בהיווסדה יעמדו בראש המשטרה אנשים שיהיו מוכנים לציית בלי עוררין להוראותיהם.

יצוין שחוגי ציבור שמחוץ ליודנט ראו במה"י מראשיתה נטע זר ברחוב היהודי, הטומן בחובו סכנה של התנכלות לקהילה. במקומות רבים נאסר על חברי תנועות הנוער וארגונים מפלגתיים להתגייס למשטרה.

מספר השוטרים היהודים לא היה קבוע, אך היה מיתאם מסויים בינו ובין גודל הקהילה, למשל, בורשה היו במה"י בראשיתה כ-2,000 שוטרים, בלבוב – כ-500, בלודז' – כ-800, בקרקוב – כ-150 ובקובנה (Kovno) כ-200 שוטרים.

המבנה הארגוני של יחידות המה"י לא היה אחיד. בגטאות גדולים נקבעו דרגות פיקוד, חלוקה לתת-יחידות ולתחנות אזוריות וסימני זיהוי מיוחדים באמצעות כובעים בעלי צורות שונות והטבעת שם המשטרה על הסרט שנשאו השוטרים על זרועם בדומה לכול היהודים. בגטאות קטנים, שבהם שירתו במה"י אנשים מעטים, לא היו הסדרים אירגוניים מיוחדים.

את תפקידי המה"י ניתן למיין לשלושה סוגים:

א. תפקידים שנועדו למלא את דרישות הגרמנים ושהוטלו עליה במישרין מטעם הגרמנים באמצעות היודנרטים;

ב. תפקידים הכרוכים בפעולתם של היודנרטים ברחוב היהודי, בלי קשר ישיר לתביעות הגרמנים;

ג. תפקידים שמקורם בהתייחסות לצרכים הפנימיים של האוכלוסייה היהודית. לשני הסוגים הראשונים שייכים איסוף תשלומי כופר-נפש, איסוף חפצים ודברי ערך והחרמתם, גביית מיסים, הבאת אנשים לעבודות כפייה, שמירה על צידן הפנימי של חומות הגטו וגדרותיו, העמדת משמרות ליד שערי הגטו, ליווי קבוצות לעבודה מחוץ לגטו, ובמרוצת הזמן חטיפות למחנות העבודה והשתתפות בריכוז היהודים בעת גירוש ההמונים.

ואולם, הוצאת האוכלוסייה היהודית ממערכת השירותים הכללית ובידודה בגטאות יצרה בעיות, והתמודדות איתן היתה חיונית להקלת מצבה. ואומנם, בראשיתה טיפלה המה"י, בצד מילוי דרישות הגרמנים, בשמירה על הניקיון, סייעה בחלוקת מזון קצוב ובהושטת עזרה לנזקקים, השתתפה במאמצים לצמצם את המגיפות ואף היתה כתובת לבוררות בין אדם לחברו. על הפעולות ההן זכו השוטרים היהודים בהערכה מצד יושבי הגטאות. ואולם, כבר בחודשים הראשונים לקיומה של המה"י נתללו לפעולותיה גם תופעות שליליות של שחיתות וניצול השררה למטרות אישיות.

אך בהדרגה פחת והלך משקלן של פעולות המה"י שנועדו להקל את מצוקותיהן של הקהילות. הגירושים למחנות ההשמדה משנת 1942 ואילך שפגעו במשפחות השוטרים, במכריהם ובכול בני-הקהילה, העמידו את השוטרים היהודים בפני הכרעות קשות האם עליהם להתמיד בתפקידם. על רקע זה נטשו רבים את המה"י, מקצתם אף באופן הפגנתי, כביטוי להזדהות עם גורל יקיריהם וכול האוכלוסייה היהודית. רוב השוטרים שנטשו אז את המשטרה צורפו אף הם למשלוחים למחנות ההשמדה. עם זאת היו שוטרים ומפקדי המשטרה שהמשיכו בשירותם גם בשלבים האחרונים לקיום הגטאות, ונכנעו ללחץ הגרמנים מתוך מילוי צייתי של הוראותיהם. באותה עת השתנה גם הרכבה של המשטרה. בהתערבותם הישירה של הגרמנים הועמדו בראש המה"י אנשים נעדרי כול מחוייבות כלפי הציבורי היהודי. כך היו בין מפקדי המה"י ואנשיה מספר ניכר של פליטים יהודים שלא היה להם קשר אל שרידי האוכלוסייה היהודית המקומית, וכן בעלי רקע ציבורי ואישי מפוקפק.

במספר ניכר של גטאות שבהם לא נכנעו היודנרטים לתכתיבי הגרמנים, בלט עליית כוחה של המה"י, עד להשתלטותה על המועצות היהודיות או לתפיסת מקומן.

היחסים בין המה"י למחתרת היהודית וארגוני הלוחמים התאפיינו בשלושה מצבים עיקריים:

א. ברוב המקרים הורגשה מתיחות ביניהם, ובכמה גטאות פעלה המה"י להכשיל את תנועת ההתנגדות היהודית. כך קרה, למשל, ב*בנדן, ב*סוסנוביץ, בקרקוב ובורשה, אף שגם במקומות ההם לא היו כול השוטרים שותפים לנסיגות לשבור את המחתרת היהודית. באוגוסט 1942 התנקשה המחתרת בורשה, במהלך גירוש הממונים, במפקד המה"י יוזף שרינסקי ופצעה אותו קשה. באוקטובר אותה שנה הוציא ה*ארגון היהודי הלוחם' להורג את יורשו של שרינסקי, יעקב לייקין.

ב. היו מקרים שהתאפיינו באי-התערבותה של המה"י בפעולות המחתרת, ולעיתים ב'התעלמות אוהדת' ממנה.

ג. בכמה גטאות, כגון בגטו קובנה, סייעו אנשי המה"י באורח פעיל למחתרת, והיו שוטרים שנמנו עם חבריה.

בתום המלחמה נערכו בקרב שארית הפליטה בירורים בקשר להתנהגותם של שוטרים יהודים. במינכן, שהיתה באיזור הכיבוש האמריקני, הורשעו 40 שוטרים לשעבר בהתנהגות לא נאותה והוטל עליהם חרם ציבורי. גם בישראל הועמדו כמה שוטרים לדין על פי 'החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם' ואחדים מהם אף הורשעו, אך רובם זכו. השופטים הביאו, בין השאר, בחשבון את הנסיבות הבלתי רגילות שבהן פעלו השוטרים היהודים.